

Jari Kaukua. *Suhrawardî's Illuminationism: A Philosophical Study*. Leiden: Brill, 2022. xii+252 sayfa. ISBN: 9789004514102.

L. W. Cornelis van Lit*

Tercüme: Ebrar Akdeniz**

Jari Kaukua, Sühreverdî'nin (ö. 587/1191) yazılarına bütünüyle müstakil bir eser ayırmanın taşıdığı önemi ortaya koyuyor. Bilindiği üzere Sühreverdî, Latin çeviri hareketinden sonra ortaya çıkan ve bu bakımdan felsefenin Avrupa'daki gidişatı üzerinde doğrudan etkisi olmayan ilk büyük İslam filozoflarından biriydi. Yüz yıl öncesine kadar Batılı okurlar tarafından fark edilmeden kaldı. Sühreverdî'nin ne denli parlak bir zihin olduğunu ve İslam dünyasının felsefe tarihi için ne kadar önemli olduğunu fark eden akademisyenler, özellikle son otuz yılda istikrarlı bir yayın akışı ortaya koyarak ona gittikçe daha fazla ilgi gösterdiler. İtiraf etmeliyim ki, Sühreverdî'nin günümüze kadarki etkisinin izini sürdüğüm kendi girişimimde¹ ya da Frank Griffel'in Sühreverdî'nin on ikinci yüzyılda *hikmetin* ortaya çıkmasındaki yeri üzerine olan çalışmasında² olduğu gibi ben de Sühreverdî'yi tarihî bir bağlama yerleştirmek için enerji harcamanın zamanının geldiğini düşündüm. Bununla birlikte Kaukua, çok nadiren İbn Sinâ'ya (ö. 428/1037) başvurmak dışında yalnızca Sühreverdî'nin külliyatına yoğunlaşır ve bu durum hayal kırıklığına uğratmaz. Kaukua bizi yeni derinliklere götürür ve daha önce birbiriyle ilişkilendirilmemiş pasajları dikkatlice bir araya getirir.

Temelde Kaukua'nın kitabı, Sühreverdî'nin baş yapıtı olan *Hikmetü'l-işrâk*'ın bir serhidir. Bu eseri anlamakla ilgilenen okurlar, Kaukua'nın kitabını Walbridge ve Ziai'nin çeviri baskısıyla³ birlikte okumayı oldukça faydalı bulacaktır. Kaukua'nın çok

- 1 L. W. C. van Lit, *The World of Image in Islamic Philosophy: Ibn Sinâ, Suhrawardî, Shahrâzûrî and Beyond* (Edinburgh: Edinburgh University Press, 2017).
- 2 Frank Griffel, *The Formation of Post-Classical Philosophy in Islam* (New York: Oxford University Press, 2021).
- 3 Sühreverdî, *The Philosophy of Illumination*, çev. J. Walbridge ve H. Ziai (Provo: Brigham Young University Press), 1999.

* Doktora Sonrası Araştırmacı, Utrecht Üniversitesi. İletişim: l.w.c.vanlit@uu.nl.

** Doktora Öğrencisi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, İslam ve Türk Felsefesi Anabilim Dalı.

seyrek olarak atıfta bulunduğu benzer kitaplar⁴ yazılmıştır. Ancak Kaukua bunun yerine, Fedor Benevich tarafından belirli ana konular üzerine yazılmış bir dizi makaleyle ilgilenmeyi ya da ikincil literatürü tamamen dışarıda bırakmayı tercih etmiş.

Birinci ve İkinci Bölümler mantıktaki meselelere değindikleri için, ancak üzerinden biraz zaman geçtikçe ilgi çekici hale geliyor. Kaukua ileriki tartışmalarla alakalarını kurmaya çalışsa da şahsen ben diğer bölümlere ilişkin bir idrak kaybı yaşamaksızın bu bölümleri atlayabileceğim izlenimine kapıldım. Üçüncü, Beşinci ve Altıncı Bölümler birbirlerine yakın alanları ele almakla birlikte, Üçüncü Bölüm –Kaukua'nın çevirmeden bıraktığı– *i'tibârât* kavramına odaklanıyor. Tamamen doğru olma iddiasında bulunmaksızın, ben *i'tibârât* ikinci dereceden kavramların zihinsel varlığı bağlamında açıkladım. Kaukua, Sühreverdî'nin *i'tibârât* üzerindeki ısrarının, neden İbn Sinâ'nın varlık-mahiyet ayrımının realist bir yorumunu reddetmesinden kaynaklandığına dair anlaşılır ve ikna edici bir açıklama verir. Kaukua'nın bu *i'tibârât*ın ne anlama geldiğiyle ilgili pozitif bir açıklama oluşturmak için Sühreverdî'nin bir diğer eseri olan *el-Meşârî' ve'l-mutârahât*'tan birçok pasaj kullandığı §3.4 özel olarak dikkat çekicidir.

Beşinci ve Altıncı Bölümler, “İbn Sinâcı varlık metaforu” olarak nurun (118) Tanrı ve yaratılış arasındaki ilişkinin temelini nasıl oluşturduğunu, daha doğrusu nasıl her şeyin Nurların Nuru'ndan sudûr ettiğini tartışır. Bunun hakkında, John Walbridge'in kitabı⁵ ve Roxanne Marcotte'un *Stanford Encyclopedia of Philosophy*'deki Sühreverdî maddesi⁶ gibi pek çok şey yazılmıştır. Sudûru Kaukua'nın kendisine has felsefî analizlerinden okumak, özellikle de konuya yeni girenler için yine de iyi olacaktır. Bununla birlikte, Kaukua'nın §5.2 kısmını dâhil ettiğini görmek tuhaf. Nitekim bu bölüm Sühreverdî'nin antik ya da mistik kaynaklar kullandığına karşı çıkar. Geçtiğimiz yüzyılda bunlar, muhtemelen Bâtınlığe (*ezoterizm*) yönelik özel ilgisinden dolayı Henry Corbin'in (ö. 1978) umut ettiği şeylerdi. Umarım buna rağmen ciddi hiçbir Sühreverdî okuyucusu hâlâ bunun meyve vermeyecek bir yaklaşım olduğuna ikna edilmeye gerek duymayacaktır.

Bana göre bu kitabın yaptığı en önemli katkı, Kaukua'nın Sühreverdî'nin şeylerin bir cevheri sûret tarafından değil de, tümel sûretlerin bir toplamı yoluyla biçimlendirildiği düşüncesine sahip olduğunu belirtip incelediği Dördüncü, Yedinci ve Sekizinci Bölümlerde yer almaktadır. Benim Sühreverdî'ye ilişkin anlayışım, Mollâ Sadrâ'daki (ö. 1050/1641) varlığın asıllığına (*asâletü'l-vücûd*) karşın Sühreverdî'nin

4 H. Ziai, *Knowledge and Illumination* (Atlanta, GA: Scholars Press, 1990).

5 J. Walbridge, *The Science of Mystic Lights* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1992).

6 Roxanne Marcotte, “Suhrawardi”, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Summer 2019 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <https://plato.stanford.edu/archives/sum2019/entries/suhrawardi/> (Erişim Tarihi 07.09.2022).

mahiyeti asıl (*asâletü'l-mâhiyye*) olarak kabul etmiş olduğunda ısrar eden bir ayırmadan bazen oldukça fazla bir şekilde etkilenmiştir. Kaukua, Sühreverdî için hem her iki kavramın hem de aralarındaki ayrımın *i'tibâr* olduğunu savunur. Dördüncü Bölüm Sühreverdî'nin ilk maddeye karşı, üç boyutlu olarak genişletilmiş cismânîlik lehinde geliştirdiği argümanlara ilişkin bir tartışmayla başlar. Bu daha sonra, *Hikmetü'l-işrâk*'taki konuların sırasını takip edecek şekilde var olan bir şeyi neyin kurulduğu hakkında daha genel bir tartışmaya dönüşür. Arazlar, bir şeyi eşsiz bir şekilde tanımlayan şey oldukları için kurucu unsur olarak kabul edilmelidir. Kaukua'nın dediği gibi Sühreverdî her şeyi "basit, algılanabilir özelliklere" geri getirmiştir (106). Yedinci Bölümde Kaukua sûretlerin nasıl nedensel sudûr zincirinin bir parçası olduklarını ve tekil şeylerin nasıl sûretlerin bir terkibi yoluyla somutlaştığını ortaya çıkarır. Farklı tekillere benzer bir neden olması anlamında sûretler, İbn Sînâcî kendinde mahiyet kavramına benzer bir şekilde tümeldir. Bununla birlikte bu, sûretlerin kendi somut tekilllerinden radikal bir şekilde farklı olabilecekleri anlamına gelmez. Kaukua'nın da ifade ettiği gibi (184), "Sûretler, *i'tibârlarla* birlikte dışarıda bırakılan metafiziksel oluşumun yüküne sahip olmayan özlerdir." Kaukua bu tartışmaya Sekizinci Bölümde de devam ederek, herhangi bir şeyin nasıl benzersiz ve sürekli tek bir şey olarak tanımlanabileceği sorusunu cevaplar. Sühreverdî için, tekil cisimler yalnızca sûretlerin haricî etkinliğidir. Maddî bir dayanak olmaksızın, yalnızca sûretlerin bir araya toplanmasıdır. Bir varlığı ortaya çıkaran şey, birden fazla sûretin haricî etkinliğinin rastlaşmasıdır. Mekân ve zaman, en temel iki bireyselleştirici faktör olmaları nedeniyle bunda önemli bir rol oynar. Kaukua'nın analizi yeni ve zekicedir. Birkaç defa üstü kapalı bir şekilde, analizin İbn Sînâ'ya oldukça yakın bir Sühreverdî okuması olduğundan bahseder. Ayrıca, monist ve sudûrcu bir metafizik ısrarıyla İbn Arabî'ye (ö. 638/1240) de oldukça yakın bir şekilde okunabilir. Kaukua'nın incelemediği bu husus, ilginç bir çalışma alanı olabilir.

Ş4.3'ün, *Hikmetü'l-işrâk*'ın ilk kısmındaki görmeye ilişkin tartışma üzerine olduğuna dikkat etmek gerekir. Bu kısmın, Dördüncü Bölüm yerine epistemolojiyle daha yakından ilgili olan Dokuzuncu Bölümde yer alması daha uygun olurdu. Kaukua, Sühreverdî'nin düşüncesini epistemoloji ve ontoloji arasında neredeyse bir çöküş olarak açıklar. Bu, bölümün gayet yerinde incelediği ilginç bir bakış açısı; ama kendimi çok daha fazlasını isterken buldum. Tıpkı ilk iki bölümde olduğu gibi, okur kitabın özüne ilişkin idrak kaybı yaşamaksızın bu son bölümü atlayabilir.

Bütüne bakıldığında, Kaukua, hem Sühreverdî'nin *Hikmetü'l-işrâk*'ının yeni öğrencileri için oldukça ilginç olacak hem de Sühreverdî'nin metafiziğiyle, özellikle de toplama teorisıyla (*bundle theory*) ilgilenenler için zorunlu okuma olacak bir kitap sunar. Ümit ederim ki, Kaukua'nın *Hikmetü'l-işrâk*'ı *el-Meşârî ve'l-mutârahât* ile birlikte gündeme getirmesini başkaları da örnek alacaktır.